

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ШЕВЧУК МАРТА ІВАНІВНА

УДК 343.13 : [343. 139/. 14 : 343. 162]

**ІНІЦІАТИВА СУДУ ТА ЇЇ МЕЖІ У З'ЯСУВАННІ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу та криміналістики юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України
НОР Василь Тимофійович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України
КАПЛІНА Оксана Володимирівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри кримінального процесу

кандидат юридичних наук, доцент
КОРОЛЬ Володимир Володимирович,
Прикарпатський юридичний інститут Національного університету
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики,
заступник директора

Захист відбудеться «13» січня 2016 року о «14.00» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14 (зал засідань юридичного факультету, ауд. Г-409).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розіслано «11» грудня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.О. Семків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах державотворення захист прав людини і громадянина за Конституцією України визнається головною домінантою в суспільстві, базисом якого є загальнолюдські цінності (ст. 3). Суд є одним з основних гарантів, що забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, які визнані найвищою соціальною цінністю.

Історія показує, що принцип змагальної побудови кримінального процесу є глибоко демократичним, саме тому в кожній цивілізованій країні судовий розгляд побудований на змагальних засадах. У ньому велика увага приділяється забезпеченню права на судовий захист, гарантіям ефективного та справедливого правосуддя. Змагальність сторін як конституційна засада судочинства на вітчизняному ґрунті задекларована і вже реалізується. Але вона потребує розвитку в контексті демократизації судового процесу та приведення його основ у відповідність з напрацьованими та загальноприйнятими міжнародним співтовариством стандартами і правилами.

Засада змагальності прямо передбачає обов'язок суду під час розгляду і вирішення кримінальних справ зберігати об'єктивність та неупередженість, створювати необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків на засадах рівноправності (ч. 6 ст. 22 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)). У цьому зв'язку з набранням чинності КПК України від 13 квітня 2012 року особливої актуальності набула проблема співвідношення діяльності суду, спрямованої на дослідження доказів під час судового розгляду кримінальних справ і проголошеної в ст. 129 Конституції України засади змагальності сторін, на основі якої і має відбуватись діяльність суду. Квінтесенція проблеми полягає в тому, що невизначеними в законодавстві, теорії та правозастосовній практиці залишаються питання про те, чи повинен суд брати участь в доказуванні, чи лише на основі наявних в справі та досліджених під час судового розгляду доказів ухвалювати своє рішення; чи діяльність головуючого і суду, яка спрямована на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, обмежується лише організаційно-керівними повноваженнями суду, чи мова також йде про можливість суду здійснювати з власної ініціативи процесуальні дії з метою отримання нових доказів.

Роль суду в доказуванні під час судового розгляду кримінальних справ раніше досліджували в різні періоди багато вітчизняних та зарубіжних вчених, перелік яких нараховує не один десяток імен та їх праць. Серед вітчизняних вчених необхідно, насамперед, відзначити праці таких вчених-процесуалістів як: Ю. П. Алєнін, В. В. Вапнярчук, Ю. М. Грошевий, Д. А. Захаров, Л. Б. Ісмаїлова, О. В. Капліна, С. О. Ковальчук, О. І. Коровайко, В. Я. Корсун, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, М. А. Маркуш, Л. В. Мединська, М. М. Михеєнко, Ю. М. Мірошніченко, В. Т. Нор,

М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, О. В. Рибалка, А. В. Руденко, С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова, А. П. Черненко, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, В. І. Шишкін, А. Г. Шиян, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська. Але, не дивлячись на широке коло як вітчизняних, так і зарубіжних (зокрема, російських) дослідників названої проблематики, є підстави констатувати, що процесуальна наука так і не виробила єдиного підходу до питання про роль і місце суду в дослідженні доказів у змагальному кримінальному провадженні, межі його активної та ініціативної діяльності у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду. Відсутній і комплексний аналіз повноважень суду щодо збирання, перевірки та оцінки доказів на цій стадії кримінального провадження. Необхідно відзначити і ту обставину, що у переважній більшості праці перелічених та інших авторів ґрунтуються не на сучасній (новій) законодавчій основі. Крім того, багато теоретичних положень, що стосуються меж ініціативної діяльності суду в кримінальному процесі, та вироблені раніше на їх основі практичні рекомендації не могли враховувати сучасного стану кримінального процесуального законодавства та судової практики. Адже окремі судові процедури видозмінені або й вперше введені до нового КПК України і фактично ще не вивчалися.

Таким чином, усе вищевикладене обумовлює актуальність даної проблематики та викликає необхідність проведення наукового дослідження із зазначеної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до основних положень Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 31/2008, Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2011-2015 роки, затверджених постановою загальних зборів НАПрН України від 24.09.2010 р. № 14-10, а також науково-дослідницької тематики кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми реалізації нового кримінального процесуального законодавства України (КПК України 2012 року) щодо захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження» (номер державної реєстрації 0113U005124). Тему дисертаційного дослідження «Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду» було затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 9/2 від 27 лютого 2013 року) та схвалено координаційним бюро НАПрН України (Перелік тем дисертаційних досліджень, затверджених у 2013 р., с. 236, поз. 1180).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення ролі суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ, здійснення аналізу діяльності суду, спрямованої на забезпечення з'ясування обставин кримінального провадження, дослідження правової природи ініціативної діяльності суду, визначення меж активності та ініціативи суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження і на цій основі формулювання нових та

уточнених наукових положень, що стосуються названих проблем, розробка наукових рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині правового регулювання ініціативної діяльності суду у змагальному кримінальному провадженні. Для досягнення мети дослідження поставлено такі основні завдання:

- проаналізувати процесуальне становище суду в рамках типології кримінального процесу, дослідити зміну виду вітчизняного кримінального процесу та визначити модель ролі українського суду в дослідженні доказів під час судового розгляду;

- на основі нового кримінального процесуального законодавства України дослідити структуру, нормативний зміст засади змагальності, особливості та межі її реалізації у вітчизняному кримінальному провадженні, її співвідношення з активністю суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ;

- комплексно дослідити організаційно-керівні повноваження суду, які спрямовані на забезпечення судом здійснення учасниками судового провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними процесуальних обов'язків;

- проаналізувати діяльність суду, пов'язану з спрямуванням судового розгляду на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження за допомогою сприяння активності сторін в дослідженні доказів;

- здійснити пошук оптимальних способів сприяння судом активності учасників судового провадження, які не наділені владними повноваженнями, в дослідженні доказів з врахуванням можливостей сторін кримінального провадження брати участь у формуванні доказової бази на стадії досудового розслідування;

- з'ясувати сутність та сформулювати поняття ініціативної діяльності суду;

- визначити ступінь участі суду в процесі доказування шляхом аналізу його повноважень зі збирання, перевірки та оцінки доказів відповідно до норм чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства;

- запропонувати найбільш оптимальний варіант діяльності суду, спрямованої на усунення істотної неповноти в поданому сторонами доказовому матеріалі, який забезпечив би ухвалення законного, обґрунтованого та вмотивованого рішення (вироку);

- визначити межі активної та ініціативної діяльності суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження;

- сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства України в частині ініціативної діяльності суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду.

Об'єктом дослідження є процесуальні відносини, які виникають у змагальному процесі під час здійснення судом діяльності, спрямованої на з'ясування обставин кримінального провадження.

Предметом дослідження є ініціативна діяльність суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду у змагальному кримінальному процесі.

Методи дослідження обрано з огляду на поставлену мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність загальнонаукових (аналіз, синтез, порівняння) і спеціальних методів, характерних для правових досліджень, які використано в дослідженні у їх взаємозв'язку та взаємозалежності для забезпечення повноти дослідження, об'єктивності і достовірності отриманих наукових результатів. Так, *діалектичний метод* наукового пізнання соціально-правових явищ надав можливість дослідити зміну ролі суду в житті українського суспільства та визначити тип вітчизняного кримінального процесу у взаємозв'язку з суспільно-політичними змінами в Україні. *Формально-логічний метод* застосовувався при дослідженні змісту норм чинного КПК України, які регламентують повноваження суду під час дослідження доказів в ході судового розгляду. *Історичний метод* дав змогу проаналізувати основні підходи до типології кримінального процесу; закономірності зміни типів кримінального судочинства; тенденції їх розвитку загалом та зміну типу вітчизняного кримінального процесу зокрема. *Порівняльно-правовий метод* застосовано у процесі зіставлення норм чинного КПК України з нормами КПК України 1960 року, аналізу та зіставлення вітчизняного та зарубіжного кримінального процесуального законодавства, а також при аналізі поглядів учених щодо ролі суду в процесі доказування в змагальному кримінальному провадженні та допустимих меж його ініціативної діяльності в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ. *Структурно-функціональний та формально-юридичний методи* сприяли аналізу повноважень суду щодо збирання, перевірки та оцінки доказів відповідно до норм чинного кримінального процесуального законодавства України, а також напрацьованих наукою кримінально-процесуального права теоретичних положень; виявленню недоліків у законодавчому регулюванні процесуальних відносин, пов'язаних з дослідженням судом доказів під час судового розгляду, та формулюванню пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства України. *Соціологічний метод* надав можливість здійснити опитування та анкетування суддів, прокурорів, адвокатів з метою збирання емпіричного матеріалу, а також вивчення і узагальнення правозастосовної практики. *Статистичний метод* (узагальнення результатів, отриманих в ході соціологічних досліджень, та даних офіційної статистики) був використаний під час аналізу питань, пов'язаних зі з'ясуванням ініціативної діяльності суду щодо дослідження обставин кримінального провадження.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження склали матеріали вивчення 225 кримінальних проваджень (справ), розглянутих і вирішених районними судами м. Львова та Львівської області (2013-2015 р.р.), матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень, практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), результати анкетування, одержані в ході опитування 243

респондентів (81 суддів, 79 прокурорів, 83 адвокатів).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим, після прийняття КПК України 2012 року, у вітчизняній науці кримінального процесу комплексним дослідженням ролі суду у забезпеченні з'ясування обставин кримінального провадження під час судового розгляду. У ній автором сформульовано та обґрунтовано низку нових положень і висновків, які мають важливе значення для теорії кримінального процесу і правозастосовної практики. Основними положеннями, які обумовлюють наукову новизну результатів та виносяться на захист, є наступні:

уперше:

- на основі нового кримінального процесуального законодавства України чітко виділено коло повноважень суду, які належать до організаційно-керівних, зокрема: вчинення процесуальних дій, спрямованих на залучення учасників судового провадження до проведення процесуальних дій, інформування про прийняте процесуальне рішення та вже здійснену процесуальну дію; вжиття заходів, спрямованих на забезпечення явки учасників судового провадження; повідомлення учасників судового провадження про їхні права та обов'язки, роз'яснення їм їхніх прав і обов'язків, а також порядку та особливостей їх реалізації, наслідків вчинення тих чи інших процесуальних дій та попередження про відповідальність у випадку невиконання ними своїх процесуальних обов'язків; забезпечення рівних можливостей у відстоюванні сторонами їхніх законних інтересів і реалізації наданих їм прав та подальше керівництво їх реалізацією шляхом усунення з судового розгляду всього, що не має значення для кримінального провадження; вжиття необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку;

- запропоновано класифікацію клопотань, які забезпечують активну участь учасників судового провадження в дослідженні доказів, а саме: 1) клопотання, спрямовані на створення необхідних передумов для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження; 2) клопотання про проведення процесуальних дій, які проводяться лише під керівництвом суду; 3) клопотання про здійснення сприяння учасникам судового провадження у збиранні доказів для їх подальшого дослідження шляхом прийняття судом процесуальних рішень про доручення проведення процесуальних дій; про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; надсилання запитів тощо;

- на основі нового кримінального процесуального законодавства України проведено класифікацію повноважень суду з дослідження доказів залежно від ініціатора вчинення процесуальних дій, зокрема: 1) повноваження, які суд може реалізувати як за власною ініціативою, так і за клопотанням сторін кримінального провадження; 2) повноваження, які суд може реалізувати лише за власною ініціативою; 3) повноваження, реалізація яких судом з власної ініціативи обмежена розсудом (згодою) сторін кримінального провадження; 4) повноваження, які

судом можуть бути реалізовані лише за наявності клопотань сторін кримінального провадження.

- розмежовано поняття активність суду та ініціатива суду і визначено межі активної та ініціативної діяльності суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження;

- обґрунтована необхідність наділити суд ширшими можливостями брати участь у дослідженні доказів. На цій основі запропоновано розширити коло процесуальних дій, які суд вправі вчиняти з власної ініціативи шляхом внесення доповнень до ч. 5 ст. 225, ч. 1 ст. 355 ч. 1, 2 ст. 357, ч. 1, 2 ст. 359, ч. 1 ст. 361 КПК України;

- обґрунтовано положення, що наділення суду правом з власної ініціативи вчиняти перевірочні дії і є тим шуканим компромісом, який забезпечить ухвалення судом законних, обґрунтованих та вмотивованих рішень та не перешкоджатиме реалізації положень засади змагальності, закріплених в ст. 22 КПК України;

удосконалено:

- поняття «ініціативна діяльність суду»;

- аргументацію положення про наділення суду правом вчиняти з власної ініціативи процесуальні дії з метою перевірки наявних в справі доказів. Такі дії суд вправі вчиняти лише після того, як буде вичерпана активність сторін кримінального провадження;

- доктринально-праксеологічний підхід до вирішення проблеми, пов'язаної з наявністю істотної неповноти в поданому сторонами кримінального провадження доказовому матеріалі, який полягає у здійсненні судом ініціативного стимулювання активності сторін в дослідженні доказів у випадку їх недостатності для ухвалення законного, обґрунтованого та вмотивованого вироку;

набули подальшого розвитку:

- доктринальний підхід, що з прийняттям нового КПК України, який ґрунтується на ліберальних положеннях української Конституції, міжнародно-правових стандартах, практиці ЄСПЛ та сучасній доктрині, тип вітчизняного кримінального процесу залишився змішаним, набувши при цьому елементів публічно-позовного виду змагальної форми кримінального процесу, який характеризується відносно-пасивною роллю суду під час дослідження доказів в судовому розгляді кримінальних справ;

- обґрунтування тези про існування специфічних зв'язків між ініціативою суду в дослідженні доказів та пасивністю сторін кримінального провадження. Тому у процесі пошуку та встановлення оптимальної межі активності суду у з'ясуванні всіх обставин кримінального провадження обов'язково повинні братися до уваги як фактор зворотної взаємозалежності між активністю суду та пасивністю сторін в цілому, так і кореляція повноважень суду і можливостей учасників судового провадження, які не наділені владними повноваженнями, на стадії досудового розслідування зокрема;

- наукова позиція про те, що принцип змагальності не виключає і не забороняє субсидіарну

активність суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ, всебічне, повне та об'єктивне дослідження судом обставин кримінального провадження;

- аналіз крайніх позицій вчених-процесуалістів, одні з яких зводять роль суду до мовчазного спостерігача за змаганням сторін (пасивне становище суду в дослідженні доказів), а інші вважають необхідним наділення суду необмеженою активністю в дослідженні доказів. Такі підходи щодо визначення ролі суду у встановленні обставин кримінального провадження є неконструктивними та недоцільними як з теоретичної, так і з практичної точок зору. Вони спотворюють роль суду, яка відведена йому в змагальному кримінальному провадженні;

- положення, що законодавець цілком слушно не передбачив в чинному КПК України право суду використовувати з власної ініціативи такий спосіб збирання доказів як давання судових доручень та ліквідував інститут повернення справи на додаткове розслідування. Суд не повинен займатися пошуками додаткових доказів винуватості обвинуваченого, коли він не може ухвалити обвинувального вироку на основі поданих сторонами доказів (наявність у нього розумного сумніву), оскільки це може призвести до виконання судом невластивої йому функції обвинувачення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформовані у дисертаційному дослідженні теоретичні положення, висновки і пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого дослідження теоретичних питань, пов'язаних із визначенням ролі суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ у змагальному кримінальному провадженні для встановлення обставин кримінального провадження;

- у законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України;

- у практичній діяльності – для вдосконалення діяльності судів у забезпеченні з'ясування обставин кримінального провадження під час судового розгляду;

- у навчально-методичній роботі – у навчальному процесі, при підготовці підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів для студентів-правників та практичних працівників (суддів, прокурорів, адвокатів) для підвищення їх кваліфікації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації неодноразово доповідались і обговорювались на наукових семінарах кафедри і були оприлюднені на семи науково-практичних конференціях різного рівня (див. п.п. 6-12 Списку опублікованих праць за темою дисертації).

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано чотири наукові статті у вітчизняних фахових виданнях, одну наукову статтю у зарубіжному періодичному науковому виданні та сім тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження і складається з вступу, трьох розділів, що містять п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 244 сторінки, з яких основний текст дисертації – 198 сторінок, список використаних джерел – 31 сторінку (305 найменувань), додатки – 15 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, ступінь наукової розробки проблеми дослідження, визначено його об'єкт і предмет, мету та завдання, зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами, розкрито методологію дослідження, сформульовано наукову новизну отриманих результатів, охарактеризовано практичне значення роботи, а також висвітлено рівень апробації результатів дослідження та структури роботи.

Розділ 1 «Процесуальне становище суду у кримінальному провадженні» складається з двох підрозділів, у яких досліджуються особливості процесуального становища суду в дослідженні доказів в різних типах (видах) кримінального процесу (загальнотеоретичний та історичний аспекти).

У **підрозділі 1.1 «Процесуальне становище суду в рамках типології кримінального процесу (провадження)»** охарактеризовано типи кримінального процесу та їх види, проаналізовано місце суду серед інших учасників судового провадження, характер взаємовідносин з ними, повноваження суду щодо участі в процесі доказування в різних типах (видах) кримінального процесу, досліджено зміну виду вітчизняного кримінального процесу та визначено модель ролі українського суду в дослідженні доказів у ньому.

Розглянуто способи збирання судом доказів з власної ініціативи та проаналізовано ступінь участі суду в процесі доказування у кримінальному провадженні за законодавством ФРН та США – найхарактерніших представників двох правових систем. На підставі такого аналізу автор дійшла висновку, що німецький кримінальний процес характеризується ініціативною діяльністю суду в збиранні доказів. Відповідно до інструктивного принципу, суд зобов'язаний встановлювати матеріальну істину та для реалізації даної мети досліджувати всі допустимі докази, які можуть мати значення для прийняття рішення (§ 244 КПК ФРН). Стосовно нормативних приписів США, то вони, незважаючи на задекларовану пасивність суду в збиранні доказів як одного з необхідних елементів принципу змагальності, все ж наділяють суд достатньо широким колом повноважень для ініціативної участі в дослідженні доказів.

У рамках існуючих типологій кримінального процесу (ідеальної, морфологічної, історичної) автор виділила чотири моделі ролі суду в дослідженні доказів, які обумовлені відповідною формою побудови кримінального процесу та є характеризуючими ознаками того чи іншого типу (виду) кримінального процесу, а саме: активна (розшуковий тип кримінального процесу); пасивна

(обвинувальний, приватно-позовний види змагального типу кримінального процесу, приватно-змагальний тип); відносно-активна (публічно-змагальний тип кримінального процесу, змішаний тип кримінального процесу, в якому досудове розслідування побудоване виключно на розшукових засадах, а стадія судового розгляду – на змагальних); відносно-пасивна (публічно-позовний вид змагального типу кримінального процесу, змішаний тип кримінального процесу, на досудовому провадженні якого є елементи змагальності).

У підрозділі 1.2 «Засада змагальності та її вплив на формування функції суду у кримінальному провадженні України» досліджено нормативний зміст принципу змагальності, позиції вітчизняних та зарубіжних вчених щодо його структурних елементів, межі реалізації яких в сучасному кримінальному провадженні з'ясовано завдяки системному аналізу норм чинного КПК України.

На основі аналізу норм кримінального процесуального законодавства та різних доктринальних підходів до розуміння поняття змагальності як засади (принципу) кримінального провадження з'ясовано, що засада змагальності знаходить своє закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві у вигляді керівних положень та приписів, які поширюють свою дію на все кримінальне провадження та є обов'язковими до виконання; визначають напрями процесуальної діяльності сторін кримінального провадження та суду, які обумовлені їх процесуальним становищем у кримінальному провадженні; забезпечують гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження; визначають таку побудову кримінального провадження, за якої функція правосуддя (вирішення справи) відділена від функцій сторін, які наділені рівними процесуальними правами для їх здійснення; суд займає керівне становище у кримінальному провадженні та наділений виключним правом ухвалювати рішення у справі про кримінальне правопорушення.

В роботі проаналізовані позиції науковців щодо співвідношення принципу змагальності з принципом встановлення об'єктивної істини, яка встановлюється всебічністю, повнотою і об'єктивністю дослідження обставин справи, і гарантією пошуку якої є активність суду в дослідженні доказів, що зведені до двох протилежних поглядів на цю проблему. Автор дотримується позиції, що принцип змагальності не виключає і не забороняє активну участь суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ, всебічне, повне та об'єктивне дослідження судом обставин кримінального провадження та пошук об'єктивної (матеріальної) істини в кримінальному провадженні.

Автор зазначає, що не дивлячись на те, що чинний КПК України порівняно з КПК України 1960 року відзначається позитивними змінами в напрямі розширення процесуальних прав сторони захисту, способи реалізації рівноправності сторін як невід'ємного елемента принципу змагальності на стадії досудового розслідування в чинному КПК України є дещо ускладненими, оскільки, по-

перше, сторони не наділені рівними можливостями у збиранні доказів; по-друге, не створено ще необхідного процесуального механізму, застосування якого забезпечувало б можливість реалізації наданих стороні захисту прав в процесі доказування, насамперед, у збиранні доказів.

Розділ 2 «Організаційно-керівна роль суду у судовому розгляді кримінального провадження за КПК України» присвячений дослідженню організаційно-керівних повноважень суду, які спрямовані на забезпечення судом здійснення учасниками судового провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними процесуальних обов'язків. За результатами дослідження автором запропоновано виділити коло повноважень суду, які належать до організаційно-керівних, та проведено їх аналіз.

Автор констатує, що однією з передумов встановлення істини щодо обставин кримінального провадження є успішна організація судом рівноправного змагання сторін. Зусилля суду слід спрямувати на створення рівних умов для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків шляхом ухвалення відповідних процесуальних рішень та вчинення процесуальних дій.

Наголошується на тому, що організаційно-керівні повноваження головуючого (суду), спрямовані на створення необхідних умов для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, реалізуються ним як під час здійснення керівництва всім ходом судового засідання (процедурою судового розгляду), так і в ході керівництва проведенням окремих процесуальних дій. Головуючий (суд) під час проведення процесуальної дії повинен керувати ходом процесуальної дії, здійснювати контроль за дотриманням встановлених законом правил проведення процесуальної дії учасниками судового провадження та своєчасно реагувати у випадку їх порушення, створювати необхідні умови для отримання повноти всієї доказової інформації за результатами проведення процесуальної дії. На думку автора, в КПК України доцільно передбачити право головуючого під час допиту свідка, потерпілого сторонами кримінального провадження знімати запитання, що не стосуються суті кримінального провадження або є достатньо з'ясованими з власної ініціативи, за винятком запитань, які спрямовані на з'ясування достовірності показань свідка, потерпілого. При цьому, запитання і мотиви їх зняття, заперечення учасників судового провадження проти дій головуючого, які, на їхню думку, обмежують або порушують їхні права, обов'язково мають бути зафіксовані в журналі судового засідання з метою подальшого використання під час оскарження у вищих інстанціях та обмеження суддівського свавілля.

Розділ 3 «Роль суду у забезпеченні з'ясування обставин кримінального провадження» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено діяльність суду, пов'язану із спрямуванням судового розгляду на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження.

У підрозділі 3.1 «Сприяння активності сторін у з'ясуванні обставин кримінального провадження» автор підкреслює, що здійснюючи керівництво судовим розглядом, головуючий

спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного та всебічного з'ясування всіх обставин кримінального провадження як за допомогою здійснення ним з власної ініціативи процесуальних дій, які закон надає у його розпорядження, насамперед, з метою перевірки поданих сторонами кримінального провадження доказів, так і шляхом сприяння активності сторін в дослідженні доказів, яка виражається у формі клопотання. Обґрунтовано доцільність закріпити офіційне визначення поняття «клопотання» в ч. 1 ст. 3 КПК України. Запропоновано власну класифікацію клопотань, які забезпечують активну участь учасників судового провадження в дослідженні доказів. Обґрунтовується доцільність надання сторонам кримінального провадження та потерпілому можливості заявляти клопотання про визнання доказів недопустимими вже в підготовчому провадженні. Аналогічну позицію займають 86,7 % опитаних адвокатів, 69,1 % суддів, 19 % прокурорів.

Досліджуючи питання доцільності обмеження дискреції суду під час розгляду та вирішення ним клопотань учасників судового провадження, які забезпечують їх активну участь в дослідженні доказів, автор звертає увагу на наявність суперечливих положень у реалізації на стадії досудового розслідування одного з основоположних елементів в структурі засади змагальності сторін – рівноправності сторін. Доводиться, що на даній стадії провадження сторона обвинувачення має незрівнянно більші можливості у порівнянні зі стороною захисту для формування доказової бази в реалізації своєї функції. Тому є велика ймовірність того, що суд, ознайомлюючись з поданим стороною обвинувачення матеріалом, який, не будучи доповненим доказами сторони захисту (вона тут має менші можливості для їх збирання), відображає лише позицію сторони обвинувачення, і відповідно свідчить про винуватість обвинуваченого, ще до етапу перевірки поданих доказів під час судового розгляду (в силу впливу неусвідомлених психологічних процесів) може захопитися неперевереною версією обвинувачення. Адже ймовірно припущення суду про те, що обвинувальна теза може підтвердитися в ході судового розгляду апріорі не є рівнозначним з ймовірним припущенням, що вона може не підтвердитися, що й перешкоджатиме суду об'єктивно визначати: чи можуть обставини, до встановлення яких прагне сторона захисту, мати значення для кримінального провадження та чи можуть вони бути отримані в результаті задоволення клопотання. Тому обґрунтовано необхідність посилення ролі сторони захисту в доказуванні та запропоновано закріпити в КПК України низку процесуальних положень, які б сприяли стороні захисту у змагальному процесі (*favor defensionis*), а саме: 1) закріпити обов'язок суду задовольняти наступні клопотання сторони захисту: про допит свідків; про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту, якщо у неї виникнуть труднощі щодо забезпечення їх присутності; про витребування певних речей чи документів, які вона не може отримати самостійно; 2) внести зміни до ч. 1, 2 ст. 349 КПК України, які сприятимуть тому, що в

ухвалі суду буде міститися порядок (послідовність) дослідження доказів, визначений саме учасниками судового провадження, які подають докази до суду, а не волею головуючого.

Оскільки правила допустимості доказів, отриманих внаслідок проведення слідчих (розшукових) дій, поширюються як на обвинувальні, так і на виправдувальні докази, автор пропонує внести до КПК України відповідні правоположення, зокрема: якщо сторона обвинувачення долучила до матеріалів досудового розслідування докази, отримані за результатами проведення слідчих (розшукових) дій з порушенням порядку, встановленого КПК України і ініціатива в заявленні клопотання про визнання доказів недопустимими з вищезазначених підстав належить їй або потерпілому, то в такому випадку дані докази можуть бути визнані допустимими, якщо: 1) за результатами слідчої (розшукової) дії отримано докази, які виправдовують обвинуваченого або пом'якшують його покарання; 2) всі учасники кримінального провадження, які належать до сторони захисту, виражають згоду на те, щоб даний доказ був визнаний допустимим.

Враховуючи невідповідність завдань органів досудового розслідування (сторони обвинувачення) інтересам сторони захисту, автор вважає за доцільне передбачити в кримінальному процесуальному законі положення, відповідно до якого у разі прийняття судом під час судового розгляду за клопотанням сторони захисту рішення про доручення органу досудового розслідування провести певну слідчу (розшукову) дію, стороні захисту має бути надане безумовне право участі в її проведенні, якщо вона є гласною.

У підрозділі 3.2 «Ініціативна діяльність суду в дослідженні обставин кримінального провадження» досліджено правову природу ініціативної діяльності суду, проаналізовано різні підходи до розуміння вказаного поняття в доктрині кримінального процесу та запропоновано авторське визначення ініціативної діяльності суду, як діяльності, яка обумовлена керівним становищем суду і полягає у реалізації судом на його власний розсуд наданих йому законом прав, які не передбачені іншими нормами кримінального процесуального закону як його обов'язки, з метою створення необхідних умов для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, виконання завдань кримінального провадження, ухвалення законного та обґрунтованого рішення.

Розмежовано поняття «ініціатива суду» та «активність суду». Ініціативна діяльність суду має місце у випадках здійснення правового регулювання кримінальних процесуальних відносин лише за допомогою диспозитивного методу. Активність суду може реалізовуватись при здійсненні правового регулювання кримінальних процесуальних відносин імперативним, диспозитивним та арбітральним методами. Ініціативність, на думку автора, не є характеризуючою ознакою активності суду, оскільки не у всіх випадках активна діяльність суду є ініціативною, проте обов'язковим складовим елементом ініціативної діяльності є активність. Прямою вказівкою

ініціативної діяльності суду в КПК України є наступні словосполучення термінологічного характеру: «за ініціативою суду», «суд за своєю ініціативою», «суд за власною ініціативою» («суд з власної ініціативи»). КПК України також вживає непрямі термінологічні вказівки на ініціативну діяльність суду: «суд має право», «суд може».

Повноваження суду, пов'язані з дослідженням доказів в судовому провадженні, залежно від ініціатора вчинення процесуальних дій автор пропонує класифікувати на чотири групи (див. наукову новизну «Уперше»).

В роботі вивчено та проаналізовано практику ЄСПЛ, кримінальне процесуальне законодавство України, США, РФ, положення ч. 3 ст. 62 Конституції України, яке знаходить своє сприйняття також у консолідованій судовій практиці та позиції науковців щодо наділення суду правом з власної ініціативи вирішувати питання про визнання доказів недопустимими. На основі такого аналізу автор дійшла висновку, що в КПК України необхідно передбачити право суду виступати ініціатором питання про визнання доказів недопустимими, що відповідає тій керівній ролі, яка відведена йому у змагальному кримінальному провадженні.

Розглядаючи ініціативу суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження в практичному аспекті, за даними, отриманими в результаті вивчення дисертантом 225 кримінальних проваджень (справ), з загальної кількості процесуальних дій, які суд проводив у ході судового розгляду з метою отримання доказів, у 86% випадків їх проведення ініційоване сторонами кримінального провадження (49% стороною захисту, 37% стороною обвинувачення), у 14% випадків ініціатором їх проведення виступав суд.

В роботі проаналізовано структурні елементи кримінально-процесуального доказування та визначено ступінь участі суду в процесі доказування. Автор дійшла висновку, що незважаючи на те, що законодавець у чинному КПК України не включив суд до кола суб'єктів збирання доказів поряд з сторонами кримінального провадження, потерпілим, не назвав суд серед суб'єктів, на яких лежить обов'язок всебічно, повно та неупереджено дослідити обставини кримінального провадження (ч. 2 ст. 9 КПК України), суд є суб'єктом доказування у вузькому значенні. Адже на нього законом покладений обов'язок ухвалювати законні, обґрунтовані і вмотивовані рішення.

Якщо говорити про доказування у широкому значенні, то суд, на думку дисертанта, є активним учасником процесу доказування у двох його аспектах – перевірці та оцінці доказів. Якщо говорити про процесуальні дії суду, які спрямовані на збирання доказів, і які підтверджують чи спростовують доказ, який перевіряється, то вони не утворюють зміст такого елементу доказування як збирання доказів, а є способом перевірки доказів.

У підрозділі 3.3 «*Межі активності суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження*» проаналізовані позиції вітчизняних та зарубіжних вчених-процесуалістів щодо ролі суду в процесі доказування в змагальному кримінальному провадженні, які можна поділити

на наступні три групи: 1) роль суду у збиранні доказів повинна бути активною та ініціативною з метою встановлення істини у справі; 2) суд в змагальному кримінальному провадженні повинен виконувати роль пасивного арбітра, який не вправі з власної ініціативи збирати докази; 3) за судом можуть бути збережені повноваження збирати докази з власної ініціативи, проте межі таких повноважень повинні бути чітко визначені в законі.

Не розділяючи позицію науковців першої групи, автор вважає позитивною тенденцію до звуження меж ініціативної діяльності суду щодо збирання доказів та звільнення суду від виконання невластивих йому функцій, яка знайшла свій подальший розвиток в КПК України 2012 р., що є закономірним наслідком відходу від розшукових елементів змішаної моделі кримінального процесу, закріпленої в КПК України 1960 р.

Піддає автор критичному аналізу також позицію вчених-процесуалістів другої групи. Вона обґрунтовує підхід, що суд не може бути стороннім спостерігачем за змаганням сторін з байдужим ставленням до істини, оскільки саме суд, а не прокурор чи захисник несе відповідальність за прийняте рішення (в тому числі і за неповноту судового розгляду, яка зумовлена пасивністю сторін в дослідженні доказів), що і повинно спонукати суд до процесуальних дій, спрямованих на те, щоб його рішення ґрунтувалося на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження та відповідало вимогам законності, обґрунтованості та вмотивованості. Не заперечуючи того, що зміна ролі суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ потребує і іншого підходу до перевірки судових рішень в апеляційних та касаційних інстанціях, автор критикує позицію законодавця, який не передбачив в кримінальному процесуальному законодавстві такої підстави для скасування або зміни вироку, як однобічність судового розгляду.

Автор дійшла висновку, що позиції тих науковців, які намагаються визначити оптимальні межі активної та ініціативної діяльності суду щодо дослідження доказів, не заперечуючи при цьому прагнення суду до встановлення об'єктивної істини (всебічного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин кримінального провадження) та усвідомлюючи важливість змагальності як засобу (методу, прийому, способу) пізнавальної діяльності на шляху до цього, є найбільш конструктивними. Проте, законодавцеві і кримінальній процесуальній доктрині необхідно визначити критерії для вступу суду у процес збирання доказів та умови, за яких суд вправі вчиняти за власною ініціативою ту чи іншу процесуальну дію.

Аналіз норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., Регламенту Європейського суду з прав людини та вивчення практики ЄСПЛ дав підставу для твердження, що суд може і повинен застосовувати свої владні повноваження для отримання доказів з метою перевірки доводів сторін кримінального провадження. Лише таким чином можна

гарантувати право на справедливий судовий розгляд, що включає в себе, у тому числі, й належне дослідження доказів та винесення на їх основі законного та обґрунтованого вироку.

Разом з тим, для встановлення оптимального співвідношення активності сторін та суду в дослідженні доказів, уникнення негативних наслідків, які може спричинити ініціативна діяльність суду, зменшення ризику передчасного захоплення суду лише однією версією та відповідно формування обвинувального ухилу, забезпечення суду можливості усувати сумніви, які в нього виникли, дисертантка пропонує в кримінальному процесуальному законі передбачити положення, яке закріплюватиме умову, за наявності якої суду буде надано право на вчинення з власної ініціативи процесуальних дій з метою перевірки наявних в справі доказів, а саме: лише після того, як буде вичерпана активність сторін в дослідженні доказів (право суду проявляти ініціативу виключно в субсидіарному (додатковому, другорядному) порядку).

Автор пропонує передбачити право суду на внесення сторонам кримінального провадження пропозиції про подання додаткових доказів на підтвердження чи спростування будь-якої обставини, яка відноситься до предмету доказування, та, яка, на його думку, є недостатньо дослідженою. Така пропозиція повинна реалізовуватись ним виключно на завершальному етапі судового розгляду після з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами, а також після вирішення клопотань сторін про доповнення судового розгляду, якщо такі були подані.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. В рамках існуючих типологій кримінального процесу (ідеальної, морфологічної, історичної) можна виділити чотири моделі ролі суду в дослідженні доказів: активна, пасивна, відносно-активна, відносно-пасивна.

2. На сьогодні в Україні формується саме змагальний кримінальний процес, основи якого закріплені в новому кримінальному процесуальному законодавстві України (КПК України 2012 р.). Принцип змагальності в повній мірі реалізується лише на стадії судового провадження. Відтак тип вітчизняного кримінального процесу, залишаючись змішаним, набув елементів публічно-позовного виду змагальної форми кримінального процесу. Роль суду в дослідженні доказів змінилася з відносно-активної на відносно-пасивну.

3. Суд як учасник процесу доказування має процесуальний статус, відмінний від статусу сторін. Він, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, досліджує (оцінює та перевіряє) зібрані сторонами провадження докази з метою досягнення істини у справі, на основі

якої ухвалює законне, обґрунтоване, вмотивоване, а, отже, і справедливе рішення.

4. Нове кримінальне процесуальне законодавства України виділяє коло повноважень суду, які належать до організаційно-керівних та спрямовані на забезпечення судом здійснення учасниками судового провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними процесуальних обов'язків (див. наукову новизну «Уперше»).

5. У процесі пошуку та встановлення оптимальної межі активності суду в дослідженні доказів обов'язково повинні братися до уваги як фактор зворотної взаємозалежності між активністю суду та пасивністю сторін в цілому, так і кореляція повноважень суду і можливостей учасників судового провадження, які не наділені владними повноваженнями, на стадії досудового розслідування зокрема. З метою нейтралізації нерівності у можливостях формування доказової бази сторони обвинувачення і сторони захисту слід посилити роль останньої в доказуванні шляхом регламентації в кримінальному процесуальному законі України низки процесуальних положень, які б сприяли їй у змагальному процесі (*favor defensionis*). Це дасть можливість: 1) відновити баланс процесуальних інтересів, порушену на стадії досудового розслідування рівноправність сторін, забезпечити «рівнокритичне» ставлення суду до позицій сторін та реалізацію принципу їх змагальності; 2) обмежити необхідність процесуальної активності суду в збиранні доказів, що сприятиме як об'єктивному та неупередженому судовому розгляду, подоланню обвинувального ухилу суду, так і всебічному, повному дослідженню всіх обставин кримінального провадження.

6. Індиферентна позиція суду щодо дослідження доказів суперечить вимогам ст. ст. 23, 94, 321, 368, 370, 373, 374, 409, 501, 513 КПК України, а тому сучасний український суд проявляє свою активність в дослідженні доказів не лише шляхом збирання доказів опосередкованим способом (за наявності ініціативи сторін кримінального провадження, які звертаються до нього з відповідним клопотанням), але й шляхом збирання доказів безпосереднім способом за власною ініціативою у разі, якщо під час судового розгляду виникла необхідність в отриманні додаткового доказу з метою перевірки належності, допустимості, достовірності вже поданих сторонами доказів. Це дає підстави стверджувати про адекватність повноважень суду завданням, які перед ним поставлені, загалом задовольняють потреби сучасної правозастосовної практики та відповідають іншим нормам кримінального процесуального законодавства України, а також практиці ЄСПЛ.

7. Повноваження суду, пов'язані з дослідженням доказів в судовому провадженні, залежно від ініціатора вчинення процесуальних дій можна класифікувати на чотири групи (див. наукову новизну «Уперше»).

8. Зважаючи на те, що частина норм чинного КПК України не містить вказівки (прямої чи непрямої) на те, хто може виступати ініціатором проведення тієї чи іншої процесуальної дії або

ухвалення процесуального рішення, з метою усунення їх різного тлумачення в теорії і на практиці та забезпечення реалізації процесуального обов'язку суду щодо всебічної, повної та об'єктивної оцінки поданих сторонами доказів, необхідно внести доповнення до ч. 5 ст. 225, ч. 1 ст. 355 ч. 1, 2 ст. 357, ч. 1, 2 ст. 359, ч. 1 ст. 361 КПК України, згідно з якими суд вправі як за клопотанням сторін кримінального провадження, так і за власною ініціативою оголошувати показання свідка, потерпілого, надані ними в порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, проводити пред'явлення для впізнання особи чи речі, огляд речових доказів, огляд речових доказів, які не можна доставити в судові засідання, за їх місцезнаходженням, огляд на місці, відтворення звукозапису та демонстрацію відеозапису.

9. Здійснюючи керівництво судовим розглядом, головуєчий спрямовує судовий розгляд на забезпечення найбільш повного та всебічного з'ясування всіх обставин кримінального провадження за допомогою сприяння активності сторін в дослідженні доказів та здійснення ним з власної ініціативи процесуальних дій, але в межах, які закон надає у його розпорядження. Такими межами, зокрема, є:

- участь суду у збиранні доказів як самостійному елементі доказування в судовому провадженні проявляється лише в отриманні доказів за клопотанням сторін кримінального провадження. Суд сприяє активній участі учасників судового провадження в дослідженні доказів шляхом вирішення клопотань, які відносяться до зазначених раніше груп (див. наукову новизну «Уперше»);

- право суду збирати з власної ініціативи докази може і повинно використовуватися ним лише з метою перевірки належності, допустимості та достовірності поданих сторонами кримінального провадження доказів;

- суд вправі ініціювати питання про визнання доказів недопустимими;

- повноваження суду щодо ініціативної перевірки доказів носять диспозитивний характер, тобто є правом суду, а не його обов'язком;

- суд вправі вчиняти з власної ініціативи процесуальні дії з метою перевірки наявних в справі доказів лише після того як буде вичерпана активність сторін кримінального провадження (за винятком випадків реагування на виявлені порушення вимог кримінального процесуального закону сторонами кримінального провадження);

- суд не вправі збирати докази з власної ініціативи для заповнення прогалин досудового розслідування та судового розгляду. У випадку наявності істотної неповноти в поданому сторонами доказовому матеріалі суд вправі внести сторонам кримінального провадження пропозицію про подання додаткових доказів на підтвердження чи спростування будь-якої обставини, яка належить предмету доказування у кримінальному провадженні, та яка, на його думку, є недостатньо дослідженою;

- право суду на внесення сторонам кримінального провадження пропозиції про подання додаткових доказів повинно реалізовуватись ним виключно на завершальному етапі судового розгляду, після з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами, а також після вирішення клопотань сторін про доповнення судового розгляду, якщо такі були подані;

- активність сторін в дослідженні доказів на підставі пропозиції суду може проявлятися як у самостійному отриманні і витребуванні доказів та поданні їх до суду, так і у зверненні до суду з відповідним клопотанням про проведення певної процесуальної дії.

10. За результатами проведеного дослідження запропоновано низку змін та доповнень до КПК України, спрямованих на вдосконалення правового регулювання діяльності суду з дослідження доказів під час судового розгляду кримінального провадження (справи), які сформульовані у Додатку «В» до дисертації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шевчук М. І. Теоретичні моделі ролі суду в дослідженні доказів під час судового розгляду / М. І. Шевчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Вип. 22 ч. II. – Том 3. – С. 132 – 136.

2. Шевчук М. І. Власна ініціатива суду щодо дослідження доказів під час судового розгляду кримінальної справи / М. І. Шевчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2013. – № 6-3 том 2. – С. 129 – 134.

3. Шевчук М. І. Функції суду в сучасному кримінальному провадженні України / М. І. Шевчук // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2014. – Випуск 59. – С. 370 – 378.

4. Шевчук М. І. Межі активності суду: теоретичний і практичний аспекти / М. І. Шевчук // Науковий журнал: Право і суспільство. – 2014. – № 1-2. – С. 291 – 297.

5. Шевчук М. І. Роль суду в дослідженні доказів в судочинстві України / М.І. Шевчук // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2014. – №5 (9). – С. 198 – 204.

6. Шевчук М. І. Теоретичні моделі ролі суду в дослідженні доказів під час судового розгляду // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: тези доповідей XII Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (м. Львів, 26–28 квітня 2013 р.). – Львів: Юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – С. 164 – 166.

7. Шевчук М. І. Співвідношення ступеня активності сторін та ступеня активності суду в процесі доказування-пізнання обставин справи // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 вересня 2013 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 394 – 398.

8. Шевчук М. І. Ініціатива суду щодо дослідження доказів під час судового розгляду кримінальної справи // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XX звітної науково-практичної конференції (м. Львів, 6–7 лютого 2014 р.). – Львів: Юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – С. 399 – 402.

9. Шевчук М. І. Функції суду в сучасному кримінальному провадженні України // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 14–15 лютого 2014 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 177 – 179.

10. Шевчук М. І. Організаційне керівництво процесом доказування // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: тези доповідей XIII Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (м. Львів, 25–27 квітня 2014 р.). – Львів: Юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – С. 140 – 143.

11. Шевчук М. І. Забезпечення судом здійснення сторонами кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної конференції (м. Львів, 12–13 лютого 2015 р.): у 2 ч. Ч.2. – Львів: Юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – С. 270 – 272.

12. Шевчук М. І. Здійснення судом сприяння активності сторін кримінального провадження в дослідженні доказів // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: тези доповідей XIV Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (м. Львів, 24–25 квітня 2015 р.). – Львів: Юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – С. 172 – 175.

АНОТАЦІЯ

Шевчук М. І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2015.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних та практичних проблем, які стосуються ініціативної діяльності суду та її меж у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду.

У роботі проаналізовано законодавство України та зарубіжних країн, практику застосування вітчизняного законодавства, практику ЄСПЛ, наукові позиції вітчизняних та зарубіжних вчених-

процесуалістів щодо ініціативної діяльності суду в дослідженні доказів під час судового розгляду. Досліджено поняття, суть та правову природу ініціативної діяльності суду. З'ясовано роль суду в дослідженні доказів під час судового розгляду у вітчизняному кримінальному провадженні. Окремо розглянуто організаційно-керівні повноваження суду, які спрямовані на забезпечення судом здійснення учасниками судового провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними процесуальних обов'язків. Проаналізовано діяльність суду, пов'язану з спрямуванням судового розгляду на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження за допомогою сприяння активності сторін в дослідженні доказів. Сформоване авторське бачення вирішення проблеми, пов'язаної з наявністю істотної неповноти в поданому сторонами кримінального провадження доказовому матеріалі. Визначено межі активної та ініціативної діяльності суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження.

Розроблено низку пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання діяльності суду з дослідження доказів під час судового розгляду кримінального провадження (справи).

Ключові слова: з'ясування обставин кримінального провадження, дослідження доказів, збирання доказів, активність суду, сприяння активності сторін кримінального провадження, ініціатива суду, ініціативна діяльність суду, межі ініціативної діяльності суду, роль суду в дослідженні доказів.

АННОТАЦІЯ

Шевчук М. И. Инициатива суда и ее пределы в установлении обстоятельств уголовного дела в судебном разбирательстве. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2015.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и практических проблем, касающихся инициативной деятельности суда и ее пределов в установлении обстоятельств уголовного дела в судебном разбирательстве.

В работе проанализировано законодательство Украины и зарубежных стран, практику применения отечественного законодательства, практику ЕСПЧ, научные позиции отечественных и зарубежных ученых-процессуалистов относительно инициативной деятельности суда и его роли в исследовании доказательств в судебном разбирательстве уголовного дела. Автором предложена классификация полномочий суда по исследованию доказательств в зависимости от инициатора совершения процессуальных действий. Исследовано понятие, сущность и природу инициативной деятельности суда. Определена роль суда в исследовании доказательств в отечественном уголовном

судопроизводстве.

Исследованы также структура, нормативное содержание принципа состязательности, особенности и пределы его реализации в отечественном уголовном судопроизводстве, его соотношение с активностью суда в исследовании доказательств. Отдельно рассмотрены организационно-руководящие полномочия суда, направленные на обеспечение судом осуществления участниками судебного производства их процессуальных прав и исполнения ими процессуальных обязанностей. Проанализирована деятельность суда, направленная на обеспечение установления всех обстоятельств уголовного производства с помощью содействия активности сторон в исследовании доказательств. С целью нейтрализации неравных возможностей сторон уголовного судопроизводства в формировании доказательственной базы внесены предложения, направленные на усиление стороны защиты процессуальными средствами для выполнения своей процессуальной функции в состязательном процессе (*favor defensionis* – содействие защите).

Предложено авторское видение решения проблемы существенной неполноты представленного сторонами уголовного производства доказательственного материала. Определены пределы активной и инициативной деятельности суда в установлении обстоятельств уголовного дела в отечественном уголовном судопроизводстве.

Обоснован и сформулирован ряд предложений и рекомендаций, а также модели уголовно-процессуальных норм, направленных на совершенствование правового регулирования деятельности суда по исследованию доказательств в судебном разбирательстве по уголовному делу и вынесению законного, обоснованного и мотивированного решения.

Ключевые слова: установление обстоятельств уголовного дела, исследование доказательств в суде, собирание доказательств, активность суда, содействие активности сторон в уголовном процессе, инициатива суда, инициативная деятельность суда, роль суда в исследовании доказательств.

ANNOTATION

Shevchuk M. I. Court's Initiative and its limits in clarification of the criminal proceedings circumstances upon trial. – Manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of Candidate of Law Sciences on speciality 12.00.09. – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative-Search Activity. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2015.

The thesis deals with the complex research of theoretical and practical issues concerning the initiative activity of the court and its limits in clarification of the circumstances of criminal proceedings upon trial.

The current legislation of Ukraine and foreign countries, practice of domestic laws as well as the practice of the ECHR, scientific standpoints of domestic and foreign scholars in the field of Criminal Procedure, concerning the initiative activity of the court in examination of evidence under trial are analyzed in the research. The concept, essence and legal nature of the initiative activity of the court are studied. The author investigated the court's role in examination of evidence within national criminal proceedings. The organizational and managerial powers of court, aimed at ensuring court implementation of participants to the proceedings, their procedural rights and fulfillment of procedural obligations are considered in particular. Activity of the court concerning the directing trial to ensure clarification of all circumstances of criminal proceedings by promoting activity of the parties to the criminal proceedings in examination of evidence are analyzed. Formed the author's vision as to the problem solution of substantial incompleteness in evidentiary material, represented by the parties to criminal proceedings. Limits of court's initiative activity in clarification of the circumstances of criminal proceedings upon trial are determined.

A number of proposals and recommendations aimed at improving the legal regulation of the court's activity in examination of evidence under criminal trial were made.

Key words: clarification of the criminal proceedings circumstances, examination of evidence, collecting of evidence, court's activity, promoting activity of the parties to criminal proceedings, court's initiative, initiative activity of the court, limits of court's initiative activity, court's role in examination of evidence.

Підписано до друку 9.12.2015 р.
Формат 60x84/16 Обсяг 0,9 авт. арк.
Тираж 100 прим. Папір офсетний.

Друк: ФОП Кундельська В.О.
79037, м. Львів, вул. Студинського, 4.
Виписка з ЄДР серія АА № 543619 від 22.10.2007 р.
Тел.: 096 270 62 87; 050 227 91 39.
e-mail: genaprint@gmail.com